

Derbent Bölgesi Terekeme Türkleri'nin Aile Yaşantısındaki Sosyo-Kültürel Değişimler

Gülreyhan ŞUTANRIKULU*¹⁰

Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

*greyhansutanrikulu@batman.edu.tr

Özet

Bu çalışmada Derbent Bölgesi Terekeme Türklerinin aile, doğum, düğün/evlilik ve ölüm gibi gelenekleri ve bununla beraber İslam örf ve adetleri ele alınarak incelenmiş ve bu gelenekleri etkileyen faktörler irdelenmiştir. Modernleşme sürecinin Derbent Bölgesi Terekeme Türklerinin geleneklerini etkilediği sonucuna varılmıştır. Bununla beraber İslam örf ve adetleri Sovyet Dönemi sonrasında Dağıstan'da yeniden canlandığı, bu durumun aile içi ilişkilerine de nüfuz ettiği gözlemlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Dağıstan, Terekeme, gelenek, aile, değişim.

Socio- Cultural Changes in family Life of Terekeme Turks in Derbent Region

Abstract

In this study, the traditions of Dagestan community such as family, birth, marriage/wedding and death etc. have been analyzed. The factors affecting these customs have been analyzed. It was concluded that Dagestan customs are affected by modernism and radical Islamic movements. Beside this, Islamic traditions have been come to life in Dagestan after Soviet Era. This situation has effected interfamilial relations of family.

Key words: Dagestan, Terekeme, tradition, family, change.

¹⁰ Yrd. Doç. Dr. *Gülreyhan ŞUTANRIKULU* (Assistant Professor)

1. GİRİŞ

Her toplumda sosyal düzeni sağlama ve bireylere rutinleşmiş davranış modellerini sunma görevine sahip birtakım sosyal normlar bulunmaktadır. Dini kurallar, hukuk kuralları, moda kuralları, örf ve adetler bunların bazılarıdır. Günlük hayatta bu kurallar çoğunlukla birbirinden ayrılamaz ve hepsi birbirinin içine geçmiş durumdadır. Her toplumda bulunan bu kurallar hızı ve yoğunluğu aynı olmasa da bir değişime uğramıştır.

Eski toplumlarda aile kurumu çok farklı fonksiyonları yerine getirmekteydi. Modernleşme sürecinde ise ailenin kuruluşundan aile içi ilişkilerin şekillenmesine, eşler ve çocukların rollerinden aile içi kararların belirlenmesine, sorumluluk anlayış ve algılamalarına kadar pek çok hususta köklü değişimler ortaya çıkmıştır. Törelere, örf adet ve geleneklerin belirlediği aile yapısı bu süreçte ister istemez zihniyet ve kültürel değişimin, artan bireycilik ve rasyonalizmin etkisiyle bir sarsıntı geçirmiştir. Geleneksel ailedeki eski yerleşik işbölümü ve roller sistemi ortadan kaybolmaya başlamış, yerine kadının erkekle eşitlenmeye, erkeğin ise ev işlerinde ve çocukların yetişmesinde sorumluluk almaya çalıştığı bir anlayış ikame olmuştur. Böylece modernleşme sürecinde aile içi roller sisteminde değişimler ortaya çıkmış, ailenin dini, sosyal ve kültürel işlevleri yapısal bir farklılaşmaya uğramıştır (Çelik, 2009, s. 27).

Dağıstan'da birçok halk bir arada yaşamaktadır. Müslüman nüfusu ağırlıklı bir ülke olan Dağıstan'da az sayıda olsa da Rus, Ermeni, Grek gibi Hıristiyanlar ve Cuhut (Kudravsev, 1998, s. 5) denilen Yahudiler de vardır. Bu makalede inceleme kapsamımız Derbent Bölgesinde ikamet eden Terekeme Türklerinden oluşmaktadır. Çalışmada Terekeme Türkeri'nin aile yapısı ile doğum, düğün/evlilik ve ölüm gibi geleneklerindeki değişim ele alınmaktadır.

2. AİLENİN TANIMI

Aile–akrabalık, evlilik ya da insanların karşılıklı ahlaki sorumluluk ve yardımına dayalı sosyal sistemdir, kişisel yaşam organizasyonunun en önemli formudur. Bir diğer tanımlamaya göre de aile – karı koca arasındaki ilişkiler, ebeveynler ve çocuklar, kardeşler ve diğer yakınlarıyla birlikte yaşayan ve ortak bir eve sahip küçük bir sosyal gruptur. Aile yaşamı maddi

ve manevi yönleri ile karakterize edilir. Aile sayesinde nesiller değişir ve devam eder. Aile, onun form ve fonksiyonları halk ilişkileri ve kültürel gelişim düzeyine doğrudan bağlıdır. Doğal olarak da toplumun kültürü yükseldikçe ailenin kültür düzeyi de yükselmektedir. Her toplumun sosyal yapısının önemli bir bileşeni olan ve aynı zamanda birçok sosyal fonksiyonları yerine getiren aile toplumun gelişmesinde de önemli rol oynamaktadır. Bu kadar farklı insan ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayan başka bir sosyal grup bulmak çok zordur. Toplumdaki gelenekleri doğrudan destekleyen ve tekrarlanmasını sağlayan ailedir. Geleneklerin eğitim gücü, öncelikle onların içinde saklı olan tecrübe, genç kuşak tarafından doğal bir şekilde algılanmaktadır. Geleneklerin yaşandığı ailede, olumsuz etkilerin, veliler tarafından nötralize edilmesi daha kolay olmaktadır.

Ailenin değişimi üzerinde en büyük etki yapan unsurlardan biri şehirleşme unsurudur. Kentsel yaşam tarzını seçen aile sayısı sürekli artmaktadır. Kentsel yaşam tarzında özellikle düşük doğum oranı, boşanmalar, gayri meşru çocuklar, yalnızlığın yayılması gibi modern sorunlar dikkat çekmektedir. Tabi ki bütün bunlar kırsal aile yapısının değişime tabi olmadığı anlamına gelmez. Aile ilişkilerinin dönüşüm süreci kırsal ailelerde de gözlenmektedir (Çasovskaya, 2015, s. 2).

Ailedeki değişimler aileyi olumlu ve olumsuz şekilde etkilemektedir. Olumlu yönleri kadının rollerindeki değişimler, kadının iş hayatında yer alışı, eşlerin anlaşarak evlenmeleri ve üyelerin ekonomik bağımsızlığa kavuşmasıdır. Olumsuz yönleri ise boşanma oranının ve evlilik dışı ilişkilerin artışı ve bu değişimlerin topluma normal ilişkilermiş gibi yansıtılması (Ünal, 2013, s. 592).

3. YÖNTEM

Araştırma bölgesini tanıyarak olmak ve köy halkıyla yakın ilişkilerinin olması araştırmacıya bölgede katılarak gözlem yapabilmek, kaynak şahıslara yüz yüze görüşme ve gözlemlerden doğru anlamlar çıkarabilmek gibi avantajları sağlamaktadır. Bu araştırma, mülakat tekniğine dayalı katılımlı gözlem araştırması olduğu için, nitel özelliklere dayanmaktadır. Saha gözlemleri ve mülakatlar kısmında bizzat bölgeye gidilerek ilgili ve yetkili kişilerden sosyal ve kültürel hayatla ilgili bilgiler derlenmiştir. Bu çerçevede kuramsal yaklaşımımız nitel yöntemine uygun olarak çalışma süresince şekillenmektedir.

3.1. Kavramsal Çerçeve

Çalışmanın temelini Derbent Bölgesi Terekeme Türklerinin ikamet ettiği köyler oluşturmaktadır. Araştırmamızda Terekeme köylerinin aile yaşantısında meydana gelen sosyo-kültürel değişimler üzerinde durulmuştur.

4. DERBENT BÖLGESİNDE ÇEŞİTLİ SOSYAL SÜREÇLERDE YAŞANAN SOSYO-KÜLTÜREL DEĞİŞİMLER

4.1. Doğumla ilgili değişimler

Her aile insan onuru ve kültürel farklılıkların dikkate alındığı, güvenli ve memnun edici bir doğum deneyimi yaşama ve doğumunu gerçekleştireceği yer konusunda kendi kararı ile özgürce seçim yapma hakkına sahiptir. Eskiden bölgede daha çok ebe eşliliğinde evde doğum tercih edilirdi. Aileler evde doğumu; bölgesel bir adet, gelenek ya da alışkanlık olması, daha mahrem ve daha rahat olması nedeniyle tercih ederlerdi. Günümüzde ise doğum hastanelerde eğitilmiş ebeler ve doktorlar eşliğinde gerçekleştirilmektedir. Doğum olaylarıyla ilgili olarak toplumda yer etmiş bulunan pek çok uygulamaya göz atmak da, bunlardaki değişimlerin etkilerini anlamak bakımından yararlı olacaktır. Mesela, çocuk doğduktan birkaç gün sonra çocuğu beşiğe bağlama merasimi Terekeme Türkleri arasında eskiden daha çok yaygındı. Bu merasime bütün dost ve akrabalar davet edilirdi. Çocuğa isim verme töreni de halk inançlarına göre yapılırdı. Genelde isim mevlit okutularak köyün imamı veya bir din adamı tarafından verilirdi. Önce çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına ise kamet getirilir, sonra sırasıyla önce annesinin, sonra babasının ve kendi ismi söylenirdi. Doğumdan sonra genelde kırk gün anne ve çocuğun dışarı çıkması hala yasaktır, çünkü halk arasında anne ve çocuğun mezarlarının açık olduğuna inanılır. Ayrıca yeni evlenmiş ve daha kırk gününü doldurmamış çiftler, yas evinden gelen kimseler kırkı çıkmamış anne ve bebeğin yanına giremezlerdi. Aksi halde anne ve bebeğe kırk düşeceğine inanılırdı.¹¹ Kırk gün geçtiğinde anne ve bebeğin kırkı dökülürdü ve bu işlemi yapmak için köyde ocak denilen bir ailede bulunan ipe takılı kırk tane küçük anahtarlar kullanılırdı. Kırkını dökmek için köyde ocak denilen bir ailede ipe bağlı kırk tane küçük anahtar bulunmakta idi. Bu anahtarlar

¹¹ Loğusayla kırklı çocuğun doğumdan sonraki ve yeni evlenen çiftlerin kırk gün içerisinde birtakım canlı ve nesnelere zarar vereceği inancı.

suda yıkanır, bu suyla anne ve bebeğin kırkı dökülürdü. Her doğan çocuk için akika kurbanının¹² kesilmesine çok önem verilirdi. Günümüzde bu uygulamaların birçoğu yapılmamaktadır. Örneğin bebeği beşiğe bağlama merasimi çok az kişi tarafından uygulanmaktadır çünkü bebeklere artık beşik değil yatak odası alınmaktadır (Bayram, 2009, s. 99).

4.2. Düğün ve Evlilikle ilgili değişimler

Her insanın hayatında uzun süre hatırlanacak ve tamamen hayatını değiştirecek anları vardır. Dağıstan ailesinde düğün, ulusal ve yerel özellikleri vurgulayan en önemli unsurlardan biridir. Halk arasında çocukların evliliğine her zaman büyük önem verilir. Damat veya gelin seçim önemli bir iş olarak kabul edilir. Eskiden bu olay sadece aileyi değil aynı zamanda bütün akrabalardan oluşan geniş yelpazeyi de meşgul ederdi. Dini nikâh bütün yerli halklarda evliliğin ön koşulu olarak kabul edilmektedir. Son yıllarda düğün gelenek ve adetleri çok basitleştirilmiş hatta kaybolmaya yüz tutmuştur. Bunun nedenlerinden biri de son yıllarda birçok kişinin kırsal kesimden kentlere taşınmasıdır. Kentlerin ise kendine göre yaşam koşulları vardır. Ayrıca, yapılan birçok araştırmaya göre gelenekler daha çok kırsal kesimde varlığını sürdürmektedir. Birçok düğün geleneği de mali acıdan çok masraflı olduğu için insanlar bazılarını yapmamayı tercih etmektedir. Eskiden eş seçimini genelde veliler yapmaktaydı, günümüzde gençler kendi seçimlerini kendileri yapmakta, aralarında anlaşır ve daha sonra işin içine veliler girmektedir. Dağıstan'da yaşayan bütün milletler kendi aralarında kız verip almaktadırlar. Fakat Müslümanlar kızlar sadece Müslüman erkeklerle evlenebilirler. Erkekler için bu söz konusu değildir. Eskiden kızlar için evlenme yaşı 18, erkekler için 20-25 idi. Günümüzde ise hem erkek hem bayan için evlenme yaşı şartı 18 yaşından 40 yaşına kadar devam etmektedir. Ailelerde evlenme genelde yaş sırasına göre olurdu. Araştırma bölgemizde evlilikler kız isteme; söz kesen; nişan ve düğün gibi aşamalardan oluşmaktadır.

Eskiden damat, gelini baba evinden almaya asla gidemezdi. Gelini almaya gitmeden önce damat akrabalarından birinin evine götürülür ve daha sonra gelin almaya gidilirdi. Gelin damadın evine girerken bolluk ve bereketin temsili için başından pirinç, un ve çeşitli süslü şekerler ve bozuk para serpilirdi ve bu gelenek halen devam etmektedir. Mali durumu iyi olun aileler gelinin ayağının altında kurban keserler. Düğünün başlangıcından itibaren gerdeğe kadar damadın

¹² Yeni doğan çocuk için kesilen şükür kurbanına verilen isimdir.

yanında sürekli biri bekâr diğeri evli iki sağdıç bulunur. Eskiden gelinle damat düğünde asla beraber oturmazlardı. Gelin kendi düğününü hiç görmezdi. Düğünden sonra yeni evliler üç gün dışarı çıkamazlardı ve üç gün boyunca yeni çift için öğlen yemeği kız evinden gelirdi. Akşamları ise erkek tarafından bütün akrabalar çeşitli yemekler yaparak yeni çifti ziyaret ederlerdi. Yemeğin getirildiği bohçaya ise gelin sandığından muhakkak yiyecek türünden bir şeyler(kete, börek, pasta, kurabiye vs.) konulurdu. Üçüncü gün ise damat sabah erkenden evi terk eder ve gelinin yüz açma töreni başlardı. Bu törene kız ve erkek tarafından bütün akrabalar (bayanlar) katılırdı. Önce katılan herkese yemek ısmarlanır ve yemekten sonra gelinin “kelağa” denen ince yöresel bir başörtüyle gelinin yüzü kapatılır ve kayınvalidenin odasına getirilirdi. Halk arasında bulunan yaygın inanca göre gelinin yeni evinde bereketli olması için eli önce yağa, bala ve sonra da una batırılırdı. Bu işlemi yapmak için de ayrıca geçimi iyi ve birkaç çocuk sahibi olan bir bayan seçilirdi. Gelinin yüzünü ilk doğacak olan çocuğun erkek olması dileğiyle genelde erkek çocuğuna açtırılırdı. Gelin yüzünü açmak için oklavanın bir ucuna kete, süs şekerleri, boyalı yumurtalar ve kumaş veya başörtüsü türünden bir şeyler bağlanırdı. Gelin kırk gün olmadan dışarı çıkamazdı, aksi takdirde geline kırk düşeceğine inanılırdı. Gelin kırk gün sonra bir kısım akraba eşliğinde köy çeşmesine götürülür ve beraberinde giden herkesin kabına su doldurur. Daha sonra köy çeşmesi ve civarında bulunan herkese tatlı benzeri yiyecek dağıtılarak gelin evine geri getirilir. Bu merasim gelinin artık dışarı çıkabileceğini belirtirdi. Nişanlı kız kayınpeder ve nişanlısının akrabası olan büyüklerden saklanırdı. Ayrıca gelinler evlendikten sonra bile kaynata ve akrabanın büyüklerinden ağzını “yaşmakla” (başörtüsünün bir kısmıyla) kapatılırdı. Halk arasında bu büyüklere karşı saygı olarak algılanırdı. Eşler birbirlerini aile büyüklerinin yanında kendi isimleriyle çağıramazlardı, hatta evlatlarına bile kızım, oğlum diyemezlerdi (Gadjieva, 1985, s. 23). Bu geleneklerin bazıları günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

Günümüzde birçok aile önce kız ve daha sonra erkek evinde olmak üzere iki düğün yapmaktadır. Eskiden kız evinde sadece kına gecesi yapılır, düğün ise erkek evinde yapılırdı. Düğün Cuma günü akşamı başlar, cumartesi öğlen gelin evine hediyelerle gidilir ve öğleden sonra asıl düğün başlardı. Bütün davetliler cumartesi akşamı toplanırdı. Pazar günü ise düğün öğlene kadar devam ederdi. Öğle namazından sonra gelin almaya gidilir, gelin geldikten sonra erkek evinde düğün biterdi. Pazar akşamı “giyov bezeme” yani damadı süsleme gecesi olurdu. Bu merasim gönüllü olan yakın bir akrabanın evinde gerçekleşirdi ve genelde erkek tarafına çok yakın akrabalar ve damadın arkadaşları giderlerdi. Günümüzde bu eski düğün gelenekleri yavaş yavaş kaybolmakta ve geleneksel kültürün yerini kitle kültürü almaktadır. Batı hayat tarzı bütün

dünyada olduğu gibi Dağıstan'da da hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştır. Bu nedenle eskiden bölgedeki eşler arasında boşanma az iken, günümüzde bu oran artmaktadır.

Günümüzde düğünler köylerde bile düğün salonlarında yapılmaktadır. Eskiden üç gün süren düğünler şimdi saate göre yapılıyor. Önceden köyde bir düğün olduğunda kimse davete bakmazdı, herkes katılırdı, günümüzde ise düğüne davetiye ile gidilmektedir. Gelin ve damat düğüne bütün davetliler geldikten sonra katılır ve onlara ayrılmış ve süslenmiş özel masaya arkadaşları eşliğinde otururlar. Müzik başlayınca gelin ve damat açılış dansına kalkarlar. Davetliler dans esnasında gelin ve damada para verirler. Bu aşamadan sonra esas düğün başlar (Hıdırbekov, 2001, s. 3).

4.3. Ölümle ilgili değişimler

Halk arasında ölümle ilgili bir takım inanışlar geçmişten başlayarak günümüze dek varlığını sürdürmektedir: Normal zamanlarda birbirlerine iyi davranmayan veya küs olan kişiler bile birinin başına her-hangi bir talihsizlik geldiği zaman (hastalık, üzüntü, ölüm, yangın) ve özellikle de ölüm olursa birbirlerine destek olmaktadır. Geleneklere göre ölümü yakın olan ağır hasta halk arasında çok ilgi görür. Yakın akrabalar, arkadaşlar ve tanıdıklar hastayı sık ziyaret etmeyi kutsal bir görev gibi görür. Ne çok uzak mesafe ne de hastalığın karakteri bir önem taşımaz. Bu nedenle uzak kasaba ve köylerden de hasta ziyaretleri olur. Kırsal alanlarda ölüm haberi hemen duyulduğu için insanlar gruplar halinde ölü evine toplanır. Ölü evine ziyaret halk arasında çok önemsenmektedir. Ne kadar önemli işi olursa olsun ölü haberini duyan herkes ölünün ailesine taziyeleri ifade etmek ve üzüntülerini hafifletmek için bütün işlerini bırakarak ölü evine gelir. Araştırma bölgemizde geleneksel defin işlemleri günümüzde değişikliklere uğrayarak zengin ve çok ilginç bir görünüm sergilemektedir. İnsanların çoğu ölüm işlemlerine ölmeden önce hazırlık yapmaktadır. Örneğin halk arasında başkasına yük olmamak için kendi kefenini önceden satın almak bir gelenek haline gelmiş durumdadır. Ayrıca bazı kişiler ölmeden önce büyük baş hayvan keserek etini kendi ruhu için bütün köye dağıtmaktadır. Kefenin içine aynı zamanda ölünün yıkanması için gereken her türlü malzeme de konulmaktadır. Bunlar sabun, makas, iğne ve iplik, güzel bir koku vs. gibi nesnelere. Öleceği önceden bilinen kişinin başucunda Yasin suresi okutulmakta ve bununla kişinin ruhunu daha kolay teslim edeceğine inanılmaktadır. Ayrıca ölüm anı çok yaklaşmış olan kişinin çocukları odadan çıkarılmaktadır,

çünkü çocukları yanındayken kişinin ruhunu çok zor teslim edeceği inancı çok yaygındır. Kişi ölünce ilk önce çenesi bağlanır ve kıbleye doğru yatırılır. Ölüm haberi bütün yakınlarına bildirilir. Ölüm haberini veren kişi şapkasını ön tarafa doğru düşürür ve yere bakar. Böyle birinin ölüm haberi vereceği herkes tarafından anlaşılır. Cenazeye gelen bütün erkekler şapka giyer. Kadınlar da kıyafetinin koyu renkte olmasına dikkat ederler. Ölü ailesi ve çok yakınları siyah giyer. Ölü yıkanırken ağlamak yasaktır, hatta günah olarak bilinmektedir. Ölü yıkandıktan sonra bütün eklem yerlerine, gözlerine, burun deliklerine, kulakları ve ağızına pamuk koyulmaktadır. Çenesi ve ayak parmakları bağlanır. Gece defin edilmeden evde kalan ölünün üzerine şişmesin diye bıçak veya makas konulur. Ayrıca ikindiden sonra ölen kişi bir sonraki gün defnedilir ve ölü gece evinde kaldığı için hayırlı sayılır. Ölü yıkamada kullanılan su temiz bir yere veya ağacın altına dökülür. Bu suyu çocuğu olmayan kadın dökerse çocuğu olacağına inanılır. Ölü defnedilmeden önce ölü helvası pişirilir ve herkese ikram edilir. Cenaze, Anadolu'da gördüğümüz tabuta benzer fakat üstü açık "cenaze" dedikleri tahtadan yapılmış tabutla halıya sarılmış olarak taşınır. Mezarlığa götürülmeden önce cenaze avlunun ortasına konulur ve molla kısa bir dua okur. Defin sırasında burnu ve ayak başparmakları mutlaka toprağa temas ettirilir ve ölü sağ tarafına yatırılır. Kefen kumaşı erkeklerde 8-12 metre arasında değişmektedir.

Kadınlarda durum daha farklıdır, kefen kumaşı evlilik sayısı ile orantılı olarak artmaktadır. Kadınların mezarı erkeklerinkinden 10 (on) cm daha derin kazılmaktadır. Bunun nedeni kadınların daha çok günah işlediklerine olan inançtır. Ölü kefenlenirken mezarda yılan yavaşmasın diye üzerine bol miktarda nane serpilir. Ölü defin edilmeden önce mezarlıkta cenaze namazı kılınarak dualar edilir ve defin sırasında zikir okunur. Köylerde mezar, ölümün duyulmasından hemen sonra, eş dost tarafından kazılarak hazırlanır. Terekeme Bölgesinde kadınların cenaze ile birlikte mezara gitmesi yasaktır. Defin işlemleri bittikten sonra mezarın üzerine bir sürahi su dökülmektedir. İnanışa göre dökülen sudan bir damla ölünün alınına düşüyor ve ölü uyanıyor ve de kalkmak isteyince kafası üzerine konulmuş tahtalara çarpıyor ve o zaman öldüğünün farkına varıyormuş. Terekeme Bölgesinde cenaze töreni üç hafta sürmektedir. Özellikle ilk hafta her gün yas evi köydeki kadınlar tarafından ziyaret edilmektedir. İkinci ve üçüncü haftalar ise daha çok Perşembe ve Cuma günleri ziyaret yapılır. Erkekler ise ilk üç gün ve gece nöbet bekler. Daha sonraki zamanlarda sadece ölünün yakınları yas evini ziyarete gelir. Ölü yakını olan erkekler kırk gün yüzlerini tıraş etmezler. Eskiden kadınlar ise kırka otururlar, yani kırk gün gündüzleri dışarı çıkmazlardı. Ölü yakınlarının evlerinde en az kırk gün televizyon izlenmez, müzik dinlenilmez ve eğlence mekânlarından uzak durulurdu. Öteden beri başsağlığına

gelenler selam vermezler. Hoca gelen kişiyi görünce herkesi yüksek sesle “Besmele” çekerek uyarır ve arkasından herkes “Fatiha” okur. Bundan sonra cenaze sahiplerine başsağlığında bulunulur. Kadınlarda ise durum daha farklıdır. Kolay taziye işlemleri için ölü yakınları taziye evinde genelde bir arada otururlar. Ölü yakını başsağlığı dileyen kişiye hemen ağıt yaparak cevap verir. Aksi takdirde ölü yakınları halk arasında ayıplanmalara bile maruz kalır. Üçüncü gün ölüye “hayrat” denilen mevlit okutulur. Bu ölü için yapılan en önemli ve büyük mevlittir. Mevlit hazırlıklarına bütün akrabalar ve köylüler yardım ederler. Bu mevlide herkes gelir. Mevlide gelen herkes genelde ölü yakınlarına yardım niyetiyle para getirir. Ölünün üçü, kırkı, elli ikisi ve ayrıca ilk ramazan bayramında (kara bayramı) mutlaka mevlit okutulur. Elli ikisi denilen mevlit definden izleyen elli ikinci günde okutulur. Halk arasında elli ikinci gün ölünün etinin kemiklerinden ayrıldığı gün olarak bilinir. Bölgede yaygın olan inanca göre 52’nci günde okunan mevlit etin kemiklerden ayrılması esnasında ölünün acı hissetmemesini sağlar. Araştırma bölgemizde mezarlar düzensiz bir şekilde kazılmakta ve oldukça bakımsızdır. Geleneksel inanca göre mezarın üzerinden bir şeyler koparmak yani mezarı temizlemek çok günahtır. Bu yüzden ziyaret ettiğimiz bütün köylerin mezarları çok düzensiz ve bakımsızdı.

Yapılması iyi olmayan ve yapıldığında bir felaketin veya ölüm olayının gerçekleştiğine inanılan davranışlar bölge halkı arasında öteden beri oldukça yaygındır. Ölü defin edilmeden gece evde kalırsa; ağız açık olan su kaplarındaki bütün sular dökülür, çünkü o sularda üç harflilerin yıkandığı inancı çok yaygındır (Çetin, 2008, ss. 111-126).

5. SONUÇ

Her toplumun kendi yapısına göre belli kuralları vardır. Sosyolojide bu kurallar sosyal normlar ve değerler olarak bilinir. Sosyal normlar ve değerler toplum hayatında kişilerin ve grupların tavır ve davranışlarını belirleyen ve uyulması beklenen kurallardır. Diğer yandan toplum hayatı sürekli bir değişim süreci yaşamaktadır. Dolayısıyla toplumda var olan sosyal normlar ve değerlerde bu toplumun sosyal ve kültürel çevre koşullarına göre değişmektedir. Bu değişim sürecinde geleneksel dindarlığın rolü azalırken yeni dindarlık formları ortaya çıkmaktadır. Değişim sadece dini alanı değil aynı zamanda kültür, sosyal hayat, inanç ve gelenek alanlarını da etkilemektedir. Dolayısıyla değişim süreci başka kültürlerden etkilenecek insanların yaşam tarzına yeni alışkanlıklar ve yeni yaşama biçimi getirmektedir. Bilim ve tekniğin

ilerlemesi, bilgisayar kullanımının artması ve bu sayede insanların farklı kültür mensuplarıyla yakın ilişkiler kurması da anlayış değişimini beraberinde getirmektedir. Bilim ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle ortaya çıkan yeni dindarlık formları uzun zamandır toplumlarda kökleşmiş olan örf ve adetlerin, gelenek ve göreneklerin zayıflamasına hatta bazılarının tamamen değişmesine ve yok olmasına neden olmaktadır.

Böyle bir değişim açısından baktığımızda araştırma bölgemiz olan Derbent kenti ve çevre köylerindeki sosyal norm ve değerlerin geçmişe göre değişime uğradıkları görülmektedir. Yaptığımız mülakatlarda görüştüğümüz kişiler birçok şeyin eskisi gibi kalmadığını, örf ve adetlerin, ahlak kurallarının, davranışların yeni ve farklı şekiller aldığını belirttiler. Örf ve adetlerin teknik gelişmelerden başlayarak, doğum, evlenme ve ölüm gibi hayatımızdaki bütün süreçleri etkilediği bir gerçektir. Yaşlı Terekemeler'in belirttiklerine göre eskiden nerdeyse Dağıstan'ın bütün köylerinde "Aksakallar grubu" denilen ve köyün yaşlı erkeklerinden oluşan gruplar vardı. Bu kişilerin görüşleri kamu yaşamının bütün konularında belirleyici önem taşıyordu. Yaşlılar Konseyi ekonomik, kurumsal, iç sorunlar ve hatta adli görevi de yürütüyordu. Dağıstan'ın her hangi bir etnik topluluğunun geleneksel kültürünün en önemli yapısı "örfi hukuk" denilen –adetlerdi. Bu adetlerin özelliği ise her şeyden önce kuralların aşırı çeşitliliğinin olmasındaydı. Bu adetler insanların yaratıcı deneyimini ve bunun yanı sıra ahlaki toplumsallaşma yöntemlerini ve formlarını içeriyorlardı. Dağıstan halklarının yasal mirasında günümüz insanı için birçok öğretici ve yararlı yönler bulmak mümkündür. Sosyal kontrolün bir diğer önemli tipi de kamuoyudur. Günümüzde de sosyal kontrol toplumsal ve bireysel olarak aksakalların ihtiyar meclisi, köy toplantıları rehberlikleriyle gerçekleşmektedir. Dağıstan adetleri yaşlılara büyük önem vermektedir. Onlar herhangi bir anlaşmazlığın hâkimleri ve eski geleneklerin koruyucularıdır.

Sonuç olarak Dağıstan'ın köklü gelenekleri günümüz medeniyeti üzerinden ve medeniyetin tepkisi olarak ortaya çıkan aşırılıklar nedeniyle değişime uğramaktadır. Buna rağmen bu adetlerin bazıları Dağıstan toplumunda İslam'ın gölgesi altında hala varlığını sürdürmektedir. Dağıstan toplumunun Müslüman olmayan ögeleri de, geleneklerini kendi inanışları üzerinden yaşatmaktadır. Bölge halkları arasında dinamik ve dostane bir etkileşme vardır. Sovyet sisteminin çökmesinden sonra dine dayalı bazı geleneklerde canlanma olmuştur.

Kaynakça

Bayram, G.O., (2009). Kanıtı Dayalı Uygulamalar Doğrultusunda Alternatif Bir Doğum Yöntemi: Evde doğum.

<http://hemsireliknew.maltepe.edu.tr/dergiler/cilt2sayi/99-104.pdf> (erişim: 23.01.2015)

Çetin, C., (2008). Türk düğün gelenekleri ve kutsal evlilik ritüelleri. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi. C. 48. s.s: 111-126.

Çelik, C.,(2009). Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din Paradigmatik Anlam ve İşlev Farklılaşması. Dergi Karadeniz, sayı 8. s: 27.

Çasovskaya, J.A., (2004). Влияние семьи на ценностные ориентации современных детей. <http://www.superinf.ru/>. (erişim: 03.02.2015).

Gadjiev, G.A., (1991). Doislamskie Verovaniya i Obryadı Narodov Nagornogo Dagestana. Leningrad: Nauka.

Gadjieva, S.Ş., (1985). Семья и брак у народов Дагестана в XIX - начале XX века. М., Махаçkala.

Hidirbekov, N.B., (2011). Современные тенденции в свадебной обрядности народов южного Дагестана. Вестник Социально-педагогического института; Выпуск № 2 (3)

Исмаилова, А.М., (2012). Свадебные обряды народов Дагестана. История и археология: материалы междунар. науч. конф. Санкт-Петербург: Пб. Реноме.

Kalafat, Y.; (2000). Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları. Ankara: ASAM.

Kudravsev, A.A., (1998)Derbentu 5000 le., Moskva: Sovetskaya Rosiya.

Magomedov, R.M.,(1992). Obıçai iTradisii Narodov Dagestana, Махаçkala: Daguçpedgiz.

Novruzova, G., (2005). Dağıstan Derbent Bölgesi Terekeme Türklerinin Dini Hayatı, Kayseri (yayınlanmamış yüksek lisans tezi)

Suleymanov, A., (2009). Sablya Poeta, , Махаçkala: Delovoy Mir.

Ünal, V., (2013). Geleneksel Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Boşanma Sorunu ve Din, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi C. 6, S:26, s. 592.

Kaynak kişiler

Balayev Zilfikar, Köy İmamı, 75.

Balayeva Acekız, Ev Hanımı, 75.

Balayeva Nazhanım, İlkokul Öğretmeni, 48.

GatamovaToma, Matematik Öğretmeni, 58.

Hidirova Gurihanım, Emekli Polis, 62.